

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ДІТЕЙ-РЕПАТРІАНТІВ: ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ

Слободянюк Олександра

Актуальність теми зумовлена зростанням кількості дітей, які повертаються в Україну після тривалого перебування за кордоном і стикаються з необхідністю повторної адаптації до українського соціального, освітнього та культурного середовища. Такий процес супроводжується низкою взаємопов'язаних труднощів, що охоплюють емоційний стан дитини, особливості її навчального включення, відновлення соціальних зв'язків і формування відчуття безпеки та належності. У цих умовах особливого значення набуває соціальна робота як професійна діяльність, спрямована на виявлення потреб дітей, організацію своєчасної підтримки та координацію взаємодії між сім'єю, школою і соціальними інституціями. Водночас недостатня розробленість теоретико-методологічних засад роботи з цією категорією дітей і потреба в осмисленні сучасних підходів до оцінки їхніх потреб зумовлюють наукову і практичну значущість обраної теми [1–3].

Мета – теоретичне обґрунтування особливостей соціальної роботи з дітьми, які повернулися з-за кордону в Україну, а також аналіз сучасних підходів до оцінки їхніх потреб у процесі повторної адаптації до українського освітнього та соціального середовища.

Соціальна робота з дітьми, які повернулися з-за кордону в Україну, набуває особливої актуальності в умовах зростання кількості дітей, чий життєвий досвід уже включає тривале перебування в іншому соціокультурному та освітньому середовищі. Їхнє повернення не означає автоматичного відновлення попереднього способу життя, оскільки воно супроводжується повторною адаптацією до української школи, системи міжособистісних взаємин, мовного простору та повсякденних соціальних практик. У зв'язку з цим проблема має розглядатися не лише як освітня чи психологічна, а як комплексна соціальна проблема, що потребує

цілісного міждисциплінарного реагування.

Теоретичне осмислення становища дітей, які повернулися з-за кордону, дає підстави розглядати їх як специфічну категорію отримувачів соціальної підтримки. Їхній стан визначається поєднанням кількох груп викликів, серед яких особливе місце посідають порушення звичних соціальних зв'язків, зміна освітньої траєкторії, труднощі повторного включення в класний колектив, емоційна напруга та потреба у відновленні відчуття стабільності. Саме тому повернення дитини до України доцільно трактувати не як одноразову подію, а як процес реадаптації, тривалість і складність якого залежать від індивідуального досвіду, сімейного контексту та якості підтримувального середовища.

Важливим методологічним орієнтиром у дослідженні цієї проблеми виступає дитиноцентричний підхід. Конвенція ООН про права дитини закріплює право дитини на захист, розвиток, освіту, збереження ідентичності та забезпечення її найкращих інтересів, а це означає, що будь-яка модель соціальної роботи має спиратися насамперед на реальні потреби дитини, а не лише на формальні процедури супроводу. У такому розумінні соціальна робота з дітьми після повернення повинна бути спрямована на створення безпечного, підтримувального і приймального середовища, у якому дитина може поступово відновлювати власну життєву рівновагу та соціальну включеність [1].

Зміст соціальної роботи з дітьми, які повернулися з-за кордону в Україну, охоплює кілька взаємопов'язаних напрямів. Йдеться про первинне виявлення труднощів і ресурсів, оцінку потреб, індивідуальний і груповий супровід, консультування батьків, координацію взаємодії між школою, сім'єю та соціальними службами, а також профілактику дезадаптації. Закон України Про соціальні послуги визначає соціальні послуги як діяльність, спрямовану на профілактику складних життєвих обставин, подолання або мінімізацію їхніх наслідків, що безпосередньо співвідноситься із завданнями підтримки дітей у період повернення та повторної адаптації [2].

У цьому контексті особливого значення набувають професійні функції та компетентності фахівця соціальної роботи. Ефективний фахівець повинен володіти

навичками комплексної оцінки ситуації дитини, міжвідомчої взаємодії, кризового реагування, соціально-педагогічного супроводу та партнерської комунікації з батьками і педагогами. Його діяльність не зводиться до реагування на вже наявні труднощі, а передбачає своєчасне виявлення ризиків, організацію профілактичних заходів і підтримку дитини в тих сферах, де вона є найбільш уразливою. Саме такий підхід дозволяє розглядати соціальну роботу не як допоміжний, а як системоутворювальний елемент у процесі реадaptaції дітей після повернення.

Сучасні підходи до оцінки потреб дітей, які повернулися в Україну, спираються на ідею комплексності та міждисциплінарності. Потреби цієї категорії дітей не можуть бути редуковані лише до матеріальної допомоги або освітньої підтримки, оскільки вони охоплюють також емоційний стан, характер соціальних зв'язків, рівень суб'єктивно відчуваної підтримки, ступінь включення у шкільне середовище та наявність ресурсів для подолання стресу. Саме тому оцінка потреб має поєднувати психодіагностичні, анкетні, спостережні та інтерв'ювальні методи, що дає змогу побачити як труднощі, так і сильні сторони дитини [4].

Одним із сучасних інструментів оцінки потреб є багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки MSPSS в україномовній адаптації Ю.Б. Мельника та А.В. Стаднік [2]. Методика містить 12 пунктів і дозволяє визначити, як дитина сприймає наявність та достатність підтримки з боку сім'ї, друзів і близьких людей. Її значення для соціальної роботи полягає в тому, що вона фіксує не стільки формальну наявність підтримки, скільки суб'єктивне відчуття дитиною доступності допомоги, емоційної надійності близьких і можливості звернутися по підтримку в складній ситуації. Для дітей після повернення це є особливо важливим, оскільки дозволяє виявити рівень збереження або порушення соціальних зв'язків як ресурсу адаптації.

У теоретико-методологічному аспекті важливо, що сучасна оцінка потреб має бути орієнтована не лише на констатацію дефіцитів, а й на виявлення потенціалу дитини та її оточення. Це означає, що сім'я, педагогічний колектив, значущі дорослі, група однолітків

і громада розглядаються не лише як зовнішні чинники впливу, а як потенційні ресурси підтримки. Такий ресурсний підхід дозволяє перейти від логіки фіксації проблем до логіки конструювання підтримувального середовища, у якому дитина може відновлювати довіру, почуття належності, навчальну активність і соціальну участь.

Отже, теоретико-методологічні засади соціальної роботи з дітьми, які повернулися з-за кордону в Україну, базуються на дитиноцентризмі, комплексності, міждисциплінарності та індивідуалізації підтримки. У межах такого підходу дитина розглядається як суб'єкт із власним досвідом, переживаннями і ресурсами, а соціальна робота постає як система скоординованих дій, спрямованих на створення умов для її безпечного повернення до освітнього і соціального середовища. Саме тому сучасна практика підтримки цієї категорії дітей має поєднувати правовий, соціально-педагогічний, психологічний та освітній виміри.

Таким чином, соціальна робота з дітьми після повернення з-за кордону повинна розвиватися як окремий напрям професійної діяльності, що спирається на чіткі теоретичні засади та сучасний інструментарій оцінки потреб. Практична ефективність такого підходу визначатиметься здатністю фахівців своєчасно виявляти ключові труднощі дитини, узгоджувати дії різних інституцій і забезпечувати не фрагментарну, а комплексну підтримку. У перспективі це створює підґрунтя для розроблення та впровадження цілісних моделей соціально-педагогічного супроводу, орієнтованих на емоційну стабілізацію, соціальну інтеграцію та успішне включення дитини в українське суспільство.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
2. Мельник Ю. Б., Стадник А. В. Багатомірна шкала сприйняття соціальної підтримки: метод. посіб. (укр. версія). Харків: ХОГОКЗ. 2023. 12 с. URL: <https://doi.org/10.26697/melnyk.stadnik.6.202>
3. Повернення з-за кордону: як школи можуть допомогти дітям в адаптації. *Освіта.UA*. URL: https://osvita.ua/school/method/95059/?utm_source
4. Samoilova O., Krupenyab N., Mukhinac G., Bykovad V., Remekh T. Psychological and Pedagogical Aspects of Adaptation of Displaced Ukrainian Children to the Educational Environment of Another Country *International Electronic Journal of Elementary Education* March 2024, Volume 16, Issue 3. P. 391-400